
IN THE SYSTEM OF SOCIAL COMMUNICATIONS

UDC 007:070.133:174(510)

The History of Chinese Pre-Journalism by Professor Li Liangrong: from Emperor Qin Shi Huang to Qin Dynasty**Vladymyrov Volodymyr**

Doctor of Philology, Professor,
*Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv,
36/1 Yuriy Illienka St., Kyiv, 04119, Ukraine.*

Corresponding author's e-mail address: wladimirow@ukr.net

ABSTRACT

The article represents the new facts, phenomena and trends on the early stages of Chinese journalism formation, taken from several sources, mainly (and for the first time in Ukrainian journalism studies) from the textbook on journalism theory of journalism by the Professor Li Liangrong from Fudan University (the People's Republic of China). This is not the first attempt in Ukrainian journalism studies to learn how the Chinese pre-journalism was developed. However this is the first translation from the Chinese fragments of the text-book "Introduction to Journalism" as one of the most popular textbooks in China that was developed on the basis of scientific traditions of the famous Missouri School of Journalism in the United States.

The translation from Chinese language is provided with the comments giving an opportunity to see theoretical basis of the historical aspect of formation of the media of one of the world's superpowers, as well as the views of researchers of this country on the history of their own media, how they interpret the historical component of the contemporary Chinese journalism research. For translation, we have chosen the textbook by Professor Li Liangrong, one of the most authoritative representatives of the "old" elite of the Chinese journalism theory.

The article cites the most important positions of the history of Chinese pre-journalism. For this purpose, the views of the Chinese author are the subjects to critical commenting. The historical researches from origin of the Chinese lettering to the beginning of the Qin Empire, the last imperial dynasty of China was described and commented.

The article provides the Ukrainian reader with the opportunity to see for the first time in detail what views the prominent Chinese theorist has on how the history of journalism in this country arised and what are the conclusions of historical experience during this period according to Chinese colleagues. The article will also help Ukrainian media historians to understand better their own achievements and the lessons of our pre-history journalism development.

KEYWORDS: China; history of journalism; pre-journalism phenomena; history of printing.

УДК 007:316.73:070(510)

Історія китайської пражурналістики за професором Лі Лянжуном: від імператора Цинь Ші Хуана до династії Цин

Владимиров Володимир, *Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор філологічних наук, професор*

Резюме

Стаття являє собою викладення фактів, явищ та тенденцій про початковий етап становлення китайської журналістики, взятих з кількох джерел, головним чином (і вперше в українському журналістикознавстві) – з підручника з теорії журналістики професора Лі Лянжуна з Фуданського університету (Китайська Народна Республіка). Це не перша в українському журналістикознавстві спроба долучитися до знання про те, якими були шляхи розвитку китайської пражурналістики. Однак це перший переклад з китайської фрагментів книжки «Вступ до журналістики», одного з найбільш популярних у Китаї підручників – і до того ж створеного на базі наукових традицій знаменитої Міссурійської школи журналістикознавства у США. Коментований переклад з китайської мови дає змогу побачити, на яких теоретичних засадах базується історичний аспект становлення засобів масової інформації однієї з наддержав світу, а також якими є погляди дослідників цієї країни на історію власних ЗМІ, як трактується ними історичний компонент сучасного китайського дослідження журналістики. Для перекладу обрано підручник, автор якого, професор Лі Лянжун, є одним з найбільш авторитетних у КНР представників «старої» еліти китайської теорії журналістики. У статті подаються цитати з найважливіших позицій історії китайської пражурналістики, при цьому погляди китайського автора піддано критичному коментуванню. Викладено і прокоментовано історичні розвідки – від зародження китайського письма до початків імперії Цин, останньої імператорської династії Китаю. Стаття дає українському читачеві змогу вперше детально побачити, якими є погляди видатного китайського теоретика, на те, як зароджувалася журналістика у цій країні, якими є, на думку китайських колег, висновки з історичного досвіду за цей період. Стаття також допоможе українським історикам ЗМІ краще зрозуміти власні здобутки та уроки розвитку нашої праісторії журналістики.

Ключові слова: Китай; історія журналістики; пражурналістські явища; історія друку.

Владимиров В. История китайской пражурналистики по профессору Ли Лянжуну: от императора Цинь Ши Хуана до династии Цин

Резюме. Статья представляет собой изложение новых фактов, явлений и тенденций начальных этапов становления китайской журналистики, взятых из нескольких источников, в главном образом (и впервые в украинском журналистиковедении) – из учебника по теории журналистики профессора Ли Лянжуна из Фуданьского университета, Китайская Народная Республика. Это не первая в украинском журналистиковедении попытка приобщиться к знанию того, какими были пути развития китайской пражурналистики, однако это первый перевод с китайского фрагментов книги «Введение в журналистику», одного из самых популярных в Китае учебников – и к тому же созданного на базе научных традиций знаменитой Миссурийской школы журналистиковедения в США. Комментируемый перевод с китайского языка позволяет увидеть, на каких теоретических основах базируется исторический аспект становления средств массовой информации одной из сверхдержав мира, а также каковы взгляды исследователей этой страны на историю собственных СМИ, как трактуется ими исторический компонент современного

китайского исследования журналистики. Для перевода избран учебник, автор которого, профессор Ли Лянжун, является одним из наиболее авторитетных в КНР представителей «старой» элиты китайской теории журналистики. В статье подаются цитаты из важнейших позиций истории китайской пражурналистики, при этом взгляды китайского автора подвергнуты критическому комментированию. Изложены и прокомментированы исторические исследования, от зарождения китайского письма к истокам империи Цин, последней императорской династии Китая. Статья дает украинскому читателю возможность впервые детально увидеть, каковы взгляды выдающегося китайского исследователя на то, как зарождалась история журналистики в этой стране, каковы, по мнению китайских коллег, выводы из исторического опыта за этот период. Статья также поможет украинским историкам СМИ лучше понять собственные достижения и уроки развития нашей праистории журналистики.

Ключевые слова: Китай, история журналистики, пражурналистські явлення, история печати.

1. Вступ

Провідна книжка професора Фуданьського університету (Шанхай, КНР) Лі Лянжуна «Вступ до журналістики» [1] включає викладення основних положень китайської теорії журналістики.

Раніше нами вже були подані коментовані переклади фрагментів цього видання як перші в українському журналістознавстві дотики до теорії журналістики (яка, нагадаємо принагідно, була розроблена з використанням напрацювань Міссурійської школи журналістики, що є провідною у США в цій галузі).

Для українського читача вже було викладено структуру і основні положення теорії новин, її етичні засади та зміст сучасних реформ і світі мас-медіа цієї країни. «Теорія новин», як інколи називають у Китаї теорію журналістики, виходить з практики, а практика базується на історичному досвіді. Мається на увазі не лише узагальнений практичний досвід, який виглядає як просте нагромадження фактів з минулого. Це має бути професійний досвід, виведений у підсумки і резюме, це також правда факта, але інакша. Є об'єктивні закони журналістики, універсальні в міжнародному досвіді. І є їх розуміння та інтерпретація, що має певну керівну роль у наш час.

Мета цього дослідження – ознайомити українських науковців і студентів з тим, як китайська історія журналістики висвітлює і трактує початкові періоди становлення «служби новин» і як це збагачує китайську, а відтепер і українську історію журналістики.

2. Методи дослідження

Використано переклад з китайської (спрощеної), англійської та російської мов, виокремлено відмінності між китайською, українською та західною історіями пражурналістики; проведено порівняльний аналіз окремих положень науковців різних країн.

3. Теоретичне підґрунтя

Література за темою доволі невелика. Цікавою є стаття доктора політичних наук, професора В.М. Бебика «Інформаційне суспільство Китаю: мас-медіа, мережі, безпека» [2], вона містить багато цікавих спостережень, але про сучасний Китай та його мас-медіа. Дослідникові історії преси багато що дає книжка московського вченого Г.І. Сергєєва «Від дібао до «Женьмінъ жибао» (дібао – імператорські вісті – В.В.), але вона була видана ще за часів СРСР і трактує події з дещо застарілих ідеологічних позицій [3].

Дуже коротко оглядає період пражурналістських явищ український учений О.А. Сап-рикін у статті «Преса Китайської Народної Республіки: культура й освіта» [4].

Найповніше тема розкрита у фундаментальній праці російського дослідника С.А. Михайлова, який у співавторстві з китайськими колегами Лі Динсінем, Чеюан Хефеном та іншими написав працю «Журналістика Китаю» [5].

Згадувана праця Лі Лянжуна [1] приділяє увагу історичним і праісторичним матеріалам у контексті викладення загальнотеоретичного матеріалу. Спостереження професора Лі додають певних цікавих рис до загального фону передісторії появи преси цієї країни.

4. Результати й обговорення

«Починаючи, систематично пояснюватиму вам, чому ви повинні зробити це, а чому ви не може зробити чогось іншого» [1]. Так пише професор Лі Лянжун на початку своєї 702-сторінкової книжки.

Історичний аспект у цього дослідника має суто сучасне призначення. «Спрямуйте правильно реформу журналістики. Журналістика відображає реальний світ. Реальний світ постійно змінюється. Щоб правильно визначити журналістику, необхідно враховувати, що вона потребує постійної реформи. Зміни новин спричиняють у ній новації, вони можуть бути успішними лише за умови знання об'єктивних законів журналістики. Саме лише прагнення до реформ, за відсутності наукового ставлення, відсутності об'єктивності, правильного розуміння правил, законів, призведе до того, що в процесі реформування фактично станеться відхилення від правильного напрямку, а відтак інші люди не зможуть добре використовувати новини».

Автор часто вплітає історичні екскурси у тканину свого тексту. Можна стверджувати, що історизм є одним з провідних принципів архітекτονіки його підручника.

Так, починаючи викладення основних теоретичних позицій від історичного досвіду ЗМІ своєї країни, професор Лі висвітлює події давніх часів, явищ, які ми називаємо пражурналістикою. Потім піднімається тисячоліттями вище й вище: «З XVI по XVIII ст. тривав період зародження журналістики та початкового розвитку, і це був повільний і складний процес. Але в XIX ст. служби новин починаються пришвидшувати свій розвиток, а з початку XX ст. галузь новин вийшла на “золоту стадію” свого розвитку».

Це, в цілому, нагадує і визнані у нас історичні відтинки. Періодизація нової історії у Лі Лянжуна також виглядає тривіальною: «З глобальної точки зору, газети, радіо та телебачення – це три основні засоби масової інформації XX ст., вони лишалися в лідерах десятиліттями. Початки були покладені у перші роки XX ст. Газетна промисловість швидко розвивалася і досягла піку в 1930-х. Початок радіомовлення стався у 1920-х роках, його розвиток припав на 1930-ті роки, радіожурналістика досягла свого піку в 1940-х роках і після Другої світової війни.

Тележурналістика розпочалася у 1940-х, розвивалася у 1950-х, 1960-х роках, щоб досягти свого піку у 1980-ті. Телебачення відоме як четверте медіа. Інтернет розпочався у 1980-х роках, був глибоко розроблений у 1990-х роках і вступив до нової епохи. Почали прискорено розвиватися документальні фільми, і вони все ще перебувають у піднесеному стані».

Однак у книжці професора Лі Лянжуна є концентроване викладення власне історії китайських мас-медіа. Це глава 4: «Покоління журналістики».

Підрозділ 1 «Інформаційні ЗМІ в Стародавньому Китаї». Автор починає із загальних оцінок: «Від первинного суспільства до феодального суспільства можна слідувати за новинними комунікаційними інструментами. Масштаб діяльності з обігу й поширення новин розширюється і розвивається, зі зростанням продуктивності він може забезпечити все

більше і більше матеріальних засобів та постійних інновацій. Новинна еволюція засобів комунікації певною мірою відображає розвиток людської цивілізації»

Далі починається дещо цікавіше українському читачеві.

«Однак діяльність людини характеризується здатністю створювати і використовувати інструменти, раніше невідомі. До первісного суспільства досягненням людини стало створення тексту, і це було зроблено, а інформаційна діяльність розпочала використовувати нові способи доставки новин за допомогою тексту. Це вже був новий етап до того, щоб у рабовласницькому суспільстві сформувалися словесне, сигнальне, письмове передавання новин. Такими були три співіснуючі засоби масової інформації».

Далі починаються зовсім нові дані: «Новинна діяльність покладається на транспорт, різні засоби комунікації та на щоразу інші матеріальні засоби. У випадку з Китаєм, після того, як Цінь Ши Хуан об'єднав шість країн, поширилася реалізація книг з текстом, це було вже наче з тим самим автомобілем, відбувалося будівництво і ремонт поштових доріг, відкрився водний шлях та з'явилися інші заходи».

Цінь Ши Хуан Ді, перший імператор Китаю, «ді» якраз і означає «імператор», і це слово увійшло до його імені (259–210 р. до н.е.) прославився будівництвом грандіозних споруд, таких як Великий китайський мур, і тим, що створив найбільшу країну в світі. Для нас важливо, що він поряdkував і писемність. Уніфікація мови допомогла зберегти незмінність культури Китаю протягом воєн і всіляких потрясінь – до нашого часу.

Лі Лянжун бере історію великими періодами, він одного її злету він сягає іншого, коли Китай, подібно до Древньої Русі або Європи часів Ренесансу, піднявся на небачену височину. Це сталося у епоху Тан (678–907 р.).

«У династії Тан водно-сухопутний транспорт був більш розвинений на основних сухопутних і морських шляхах, де були подорожні станції через кожні 30 лі, країна вже мала 1639 таких станцій. У поезії Хан Ю описано таку станцію: «Західний Фу стоїть на цьому місці вже триста років, тут навіть є музей з рибними вагами». Швидкість доставки пошти на судах, як правило, почалася від 70 лі (1 лі дорівнював 567 метрів – В.В.) на день, а сягнула 500 – вражаюча швидкість». Для китайського читача тут непотрібні зайві коментарі, але для європейця не є зайвим пояснити, що саме у ці часи розквітла китайська література, поезія, живопис, ремесла – а відтак, і комунікації.

Професор Лі продовжує щодо швидкості поширення новин: «Це значно полегшило доставку послань. Династія Цінь в Китаї почала використовувати перо, щоб писати. Східна династія Хань Кай Лу (206 р. до н. е. – 220 рік н. е. – В.В.) застосувала папір, а на час династії Тан (VII ст. н.е.) припадає винахід друкарської техніки для поширення письма. У розвитку засобів масової інформації все це зіграло величезну роль. Усний текст, сигнал, письмовий текст – ось три види засобів масової інформації, кожен з яких має свою мету, вони не можуть бути взяті окремо один від одного. Щодо кожного середовища з розвитком часів кожен з них створював щось більше, з ними тривало підвищення конкретних форм, особливо в тексті».

«По-перше, усна новина. Усне поширення новин – це дуже просто, новини розповсюджувалися стихійно, подібно до пожеж, тільки якщо ти не німий, то всі будуть знати, що ти кажеш, і спілкування йде з широким діапазоном мас. Однак найбільшим недоліком словесних новин є погана достовірність новин, чим більше новин, тим більше перекручення. Водночас на перешкоді стають повільна доставка та «вузьке покриття».

Дуже цікаво, що змальований професором Лі вигляд стародавніх способів поширення інформації в цілому збігається з тим, який відтворив у першому підручнику з журналістики в Європі доктор Е. Льюїс [6].

Професор Лі пише: «Словесне передавання в давнину, у стародавньому суспільстві було основною формою поширення новин поміж широкою публікою. У повсякденному житті поля, маєтки, готелі, ринки були скрізь місцями, де маси поширювали всі звістки. Це

і чайні будиночки Китаю, і кафе в західних країнах – все було важливим центром розповсюдження і розподілу усних новин. Так складався новинний ринок».

Як приклад екзотичності традиції древньої країни сприймається такий факт: «У середньовічному Китаї у готелях подорожні мали читати вірші і у такий спосіб поширювали і новини, і культуру».

Китайський професор, знавець міжнародної, а отже, і європейської історії комунікацій, надає своїм співвітчизникам як яскравий приклад історію з Древньої Еллади: «У стародавньому суспільстві найвідоміший приклад усного переказу новин – це історія марафону. 490 р. до н.е. греки вели боротьбу проти перського вторгнення, вони виграла битву, відому як Марафонська перемога. Після битви сильний воїн пробіг 42195 м поспіль. Гарні новини потрапили до Афін, та солдат, врешті, вичерпав свої сили і вмер».

На цьому автор закінчує з усним способом передавання новин і переходить до другого з трьох.

«По-друге – це сигнальний носій. Найбільша перевага сигналів, що проходять через засоби масової інформації, є їхня швидкість. Проте передача складної інформації неможлива. Тому використовується, як правило, лише для передачі надважливих, виняткових повідомлень». Серед найвідоміших сигнальних носіїв у Стародавньому Китаї дослідник чомусь називає маяк, точніше – світові сигнали. І наводить приклади з часів династії Мін (1368–1644 рр.). Нашим читачам важко поєднати роботу маяків з історією журналістики, але це, можливо, пов'язане з історією надзвичайного розвитку морського флоту та подорожей китайців морем на величезних вітрильниках через Моллукський пролив уздовж Індії до Аравійського моря. Ці сім невоєнних подорожей під керівництвом адмірала Чжен Хе є серед найяскравіших епізодів китайської історії.

За династії Мін Китай мав армію у мільйон солдатів. За це період було реставровано Великий китайський канал і Великий китайський мур, а також зведено Заборонене місто імператора у Пекіні. Певно, все це вимагало величезного розвитку засобів комунікації.

Отже, переконлива історія з часів, які красномовно названі «період «Воюючих царств» (близько 130 р. до н.е.), у викладенні Лі Лянжуна виглядає так. «Коли імператор Вей <...> спрямував сотні тисяч війська для атаки на Сьон Ну, ними було використано вогонь (смолоскипів – В.В.), щоб знайти ворога для спільного наступу. Між двома арміями була дуже велика відстань у три тисячі лі (понад півтори тисячі кілометрів – В.В.), але вистачило тільки одного дня роботи, щоб подати сигнал від річки Сіцзян на півострів Ляодун. Це була найшвидша передача того часу».

Тут стає зрозумілим, чому китайський професор вдався до історії з Марафоном: так було показано, як генерали древнього Китаю перевершили воєначальників древньої Еллади за вигадкою та вмінням організувати складний процес пересилання новин на великі відстані за допомогою світлових сигналів. Заради справедливості зауважимо, що така технологія була відома і навіть поширена і в арміях античного світу в Європі: двоє солдатів тримали розтягнуту ковдру, за якою ховалися сигнальники: у потрібний час вони піднімали потрібну кількість палаючих смолоскипів над ковдрою або з її боків. Отримувачі сигналів звіряли їх зміст з узгодженою заздалегідь таблицею значень. Однак відомостей про те, що така технологія застосовувалася для передавання інформації на великі відстані, у нашому розпорядженні нема. Щось подібне організовували, як відомо, українські козаки, запалюючи бочки зі смолою, як знак небезпеки, від одної сторожової вежі до іншої – але це було в зовсім іншій історичній епоху.

До тогочасних засобів комунікації автор відносить і звукові сигнали: «Тривога за допомогою гонга – це також поширений спосіб передачі інформації в стародавньому суспільстві. Коли трапляються надзвичайні ситуації, у розпал подій, подавався звуковий удар, він сягав багатьох селищ, дозволяв зібрати маси населення. Цей метод ще використовують у менш розвинутих транспортних і комунікаційних сферах, таких, як гірські села». Слід

зауважити, що в аналогічних вітчизняних працях такий інструмент (набат, біло, дзвін, і навіть трембіти) не відносили до засобів масової комунікації, а дарма.

Третій підрозділ присвячений поширенню новин через листування.

За оцінкою автора, «листи використовуються як у стародавньому, так і в сучасному суспільстві, для передавання інформації на великі відстані. Листи в основному доставлялися поштою; це пакети новин, кореспонденції, що охоплюють військові повідомлення, офіційні книги, а також приватну кореспонденцію. У стародавньому Китаї протягом цілих поколінь, завдяки розвиненій системі станцій, листи з новинами доставлялися швидко». Звичайні листи перевозили від однієї поштової станції до іншої зі швидкістю 70 лі на день (36 км – В.В.), термінові – 400 лі (понад 200 км. – В.В.). Професор Лі наводить приклад з часів повстання «червоних пов'язок», коли за кілька днів листа з військовими наказами було передано за 3000 лі, тобто за понад 1500 км.

Автор називає й інші способи надсилання листів – за допомогою, наприклад, повітряних зміїв. Цей спосіб тут не розкрито і він не дуже нам зрозумілий: можливо, традиційно популярна у Китаї розвага запускання повітряних зміїв давала змогу адресатам побачити здалеку піднятий високо над землею змій особливого кольору чи форми, значення якого було заздалегідь узгоджене. Йдеться у тексті і про голубів як засіб комунікації. Це не новина для європейців. Відомо, що Рейтер відправляв свої перші повідомлення саме з допомогою голубів, яких на даху їхнього будинку потім ловила його дружина. «Голуби, – пише Лі Лянжун, – зазвичай використовувалися у військових або морських комунікаціях. Коли виникала надзвичайна ситуація і була необхідна швидка допомога у навігації, голуба відправляли з простим листом, прикріпивши його до лапки, з ним птах летів додому».

У четвертому підрозділі автор переходить до друкованих ЗМІ.

Професор Лі стверджує, що «у стародавньому світі Китай був найбільш розвиненим у галузі друкарської промисловості. Однак, зауважує він, держава не випускала новин, як це роблять сучасні газети. Друком послідовно виходили публікації від канцелярії імператорів. До друкованих ЗМІ, головним чином, можна віднести стародавню «Офіційну Газету Резиденції». Тут не публікували власних новин, а оприлюднювали імператорські укази, меморіали міністрів та інші урядові документи. Проте «Офіційна Газета Резиденції» об'єктивно відіграє важливу роль у передаванні внутрішніх повідомлень від правлячого класу назовні».

У п'ятому підрозділі професор Лі висвітлює інші інструменти та методи зв'язку.

«Опубліковане всі бачать і чують». Тут треба зробити цікаве спостереження. Ієрогліф «опубліковане» (також «поширене»), тобто «текст», має ще значення «тканина», і це перекидає місток між подібним зближенням у латинській мові двох слів: «текст» і «текстура», тобто структура тканини, що перейшло потім у більшість європейських мов. Подібність сплетіння ниток у тканині і сплетіння змістів, значень у тексті, як бачимо, було помітне не лише європейцям.

Значний обсяг викладеного професором Лі матеріалу займає опис того, як рух важливої інформації вплинув на події у середині XVII ст., часів занепаду династії Мін і вцарювання наступної, манчжурської династії Цин: на перебіг воєн, битв, заколотів, повстань та переворотів, на які така багата історія цієї країни – втім, як і будь-якої іншої. Ми опустимо їх переклад, оскільки він не є, на нашу думку, ані показовим, ані повчальним для нашого читача через величезну кількість імен, топонімів, гідронімів, які нічого не говорять пересічному європейцеві через необізнаність у цих подіях. Детальніше цитування викликає необхідність давати по кожному випадку розлогі та детальні пояснення та коментарі, на що тут немає місця.

Інший приклад екзотичних інструментів масової комунікації – «вивішені книжки», які з'явилися у періоді Весни та Осені, тобто від 722 по 481 рр. до н.е. – у воєнні часи царства Чжен (806–375 рр. до н. е.), південного сусіди згаданого вище царства Вей. «Новини та

думки» можна було написати на шовкові, вивішеному у людних місцях. Є докази, пише професор Лі, що їх змістом були, в основному, критика та звинувачення. Пізніше вони були замінені на дешевші паперові, на яких писали пензликом. Вивішені для опублікування на стіні, вони давали можливість передивлятися їх усім перехожим. Написи були, в основному, анонімні. Якщо вчитатися у ці повідомлення, видно, що деякі з них були слоганами та гаслами, а деякі робилися на основі новин і навіть мали коментарі.

Підбиваючи підсумки періоду до середини XVII ст., до початків династії Цин (нагадаємо, правила ця династія від 1664 р. до 1912 р., до перемоги Сінхайської революції), професор Лі зауважує: «Люди у первісному суспільстві, рабовласницькому, феодальному суспільствах, завдяки притаманним їм способам виробництва, вели інформаційну діяльність в такі несхожі періоди, і вона щоразу мала різні характеристики. Але в наш час, при всій новизні діяльності сучасного суспільства, тим не менше, новинні заходи всього стародавнього суспільства знову мають суспільне значення».

«Перш за все, – пояснює свою думку дослідник, – античне суспільство ніколи не втрачало свою зацікавленість у новинах. Проте не було повідомлень про збір та публікацію новин для громадськості на професійній основі окремими організаціями. Інакше кажучи, стародавнє суспільство показало нам лише новинну діяльність, але тоді не було журналістики».

Так китайські науковці описують те явище, для якого у нас використовуються терміни «пражурналістика» – як «новинна діяльність до появи журналістики»

По-друге, у порівнянні з сучасністю і сучасним суспільством, у античному (китайському – В.В.) суспільстві новинна діяльність не була масштабною. Невеликі за обсягом новини сприяли, в основному, цілеспрямованому спілкуванню, тобто у нього були чіткі, конкретні об'єкти, але в основному не було орієнтації на масові комунікації. Як основний засіб використовувалися інформаційні бюлетені з вербальною кореспонденцією, доставка, в основному, відбувалася між фізичними особами, з однією формою «ти запитуєш мене» і відповіддю. Це робить новинну комунікацію подібною до звітування про діяльність, тут важко визначити різницю». Попри відсутність професійних організацій для створення та поширення новин професор Лі все ж підкреслює, що «багато в чому діяльність новин – це розумова діяльність». Тобто вона вимагає, як мінімум, людей, які вміють швидко і грамотно писати листи та організовувати їх доставку адресатам.

Тут зауважимо ще один цікавий збіг, а саме – близькість значень ієрогліфів, що складають слова «газета», «розум» та «розвідка», і пригадаємо старе, ще радянських часів прислів'я, яке російською звучить так: «газетчик – как разведчик».

Ще один висновок професора Лі: «По-третє, новинна діяльність мала великий масштаб у правлячому класі <...>. Можна сказати, що новини стародавнього суспільства – це був основний спосіб домінування, монополізований правлячим класом».

Те, що ми називаємо пражурналістськими явищами, китайський професор характеризує так: «Вищезгадана ситуація показує, що в феодальному виробництві, незважаючи на специфічні фізичні способи розмноження текстів та умов доставки (друк, паперова та поштова служби), неможливо було виготовити газети для широкої публіки. Тут грають вирішальну роль економічні умови. Темпи розвитку були надзвичайно повільні. За сотні років часто мало що змінювалося. Тому повільними були і темпи появи новин. Так само дуже мало новин було у різних видах суспільства, а якщо в суспільстві мало змін, рідко траплялося, щоб люди потурбувалися запитати про новини».

Водночас, через величезну кількість у країні селян, «де серед зовнішнього світу одне село як піщинка серед великого піску», аналогічними є й зовнішні зміни, і там люди мають дуже мало можливостей впливу. Такий слабкий зв'язок визначає необхідність контактувати з меншою інформацією, і тут виникало мало потреб, що зумовлювало брак умов для виживання журналістики».

Тим не менше підсумок, що його робить професор Лі Лянжун щодо даного періоду, оптимістичний: «Як було сказано чоловіком на ім'я Сунь Сюань династії Тан: «ненавидьте світ без книги про широкі новини». Насправді, якщо би ви захотіли робити соціальну газету з «широкими новинами» у ті часи, коли ще не був задушений феодальний деспотизм, це було б приречене, оскільки ще не було ринку і самої потреби у новинах».

Тим не менше, великі соціальні зрушення викликали пожвавлення масовоінформаційної діяльності. Як окреме явище історії, професор Лі називає таке: «прапор-газета». Йдеться про пізні часи династії Мін, коли повстання «червоних пов'язок» охопило центр і північ країни. Такі листівки називали «текстовим прапором, насправді прапором називали газети» вони, пише професор Лі, «широко використовувалися; це був різновид трансформації» відомих до того часу форм, у них писалося про перемоги та умови використання повстанських сил. Відомі випадки, коли такі «газети» робилися на дереві майстрами вручну, і це вважалося навіть за краще «на шляху для читання громадськістю», оскільки вік таких «газет» в умовах бойових дій у повстанській армії був набагато довший. Однак «тираж» їх, напевно, був незначним, і для війська у сотні тисяч повсталих селян, переважно неписьмених, їх вплив на «громадську думку» був обмеженим – навіть за умов голосного читання таких текстів на великі маси людей тими, хто знав ієрогліфи.

Наступний, другий розділ книжки професора Лі Лянжуна називається «Західні газети – це продукт капіталістичної товарної економіки».

У Європі початки цього періоду пов'язують з появою Аугсбурзької та Стразьбургської газет у 1603–1605 рр. О.А. Саприкін визначає відповідну подію у Китаї 911-м роком [4]. Однак, судячи з усього, там не йшлося про головний технологічний прорив, пов'язаний у Європі з відкриттям Йоганнесом Гутенбергом замінних літер. Китайська ієрогліфіка вкрай затруднює такий процес, особливо якщо мати на увазі її старовинний, «традиційний» варіант, реформований (сильно спрощений) Мао Цзедуном у 1950-х роках. Цей чинник, у свою чергу, робить некоректним зіставлення появи друкарень на Сході і на Заході за цими параметрами: друкарня у європейському розумінні невідривна від застосування замінних шрифтів, а друкарня у китайському розумінні означає друкування з дереворитних форм, тобто вирізаних на дошці ієрогліфів. Три десятки літер, розкладених у каси, та дві-три тисячі ієрогліфів, кожного з яких теж треба мати по кілька десятків штук для набору – несумісні технологічно.

Розвідки Лі Лянжуна додають дещо цікаве до загальновідомих фактів: «У Китаї з VI–VIII ст. способом ксилографії (різьблення по дереву) виготовлялися цілі сторінки текстів. Пізніше китаєць Бі Шен у 1041–1049 рр. використовував рухомі розбірні літери (скоріше, форми у вигляді елементів ієрогліфів – В.В.) для друку за допомогою матриць і пуансонів. Вперше набірний друк з використанням дерев'яних літер було винайдено у Китаї, автор винаходу – Ван Чжень (1290–1333 рр.)».

Тут необхідне пояснення щодо «рухомих розбірних літер». Китайські ієрогліфи, як правило, складаються з «радикалів» – складових елементів, яких у сучасній, «спрощеній» китайській мові трохи більше 200-х. У традиційній китайській мові їх було набагато більше. Можна було організувати набір тексту у вигляді складання ієрогліфів з окремих радикалів, які потім потрібно було повертати у відповідні каси. Усе це було незрівнянно складніше за оперування літерами європейських мов, однак за відсутністю інших технічних рішень лишалося згоджуватися і на це [7]. Потім, у 1958 р. було розроблено пінїнь – латинську транскрипцію звуків китайської мови.

До того ж техніка ксилографії була відома і нашим книгарям на сотні років раніше від першодруків І. Гутенберга. Літописи, біблійні видання містять численні малюнки, заставки, ініціали (збільшені перші літери тексту) навіть різнокольоровим друком. Певна річ, це більше стосується історії друку, а не журналістики, однак є цікавим і для нас.

Ще дуже важливий момент у періодизації історії масової комунікації різних культур. Саме з тиражування текстів починається історія друку, а з цим нерозривно пов'язана і поява журналістики.

Однак матеріал про історію власне журналістики цієї країни вже виходить за межі цієї статті.

Головний висновок, який робить китайський професор Лі Лянжун: «Рівень продуктивності суспільства визначає рівень журналістики, яка, у свою чергу, визначає рівень розвитку суспільства». Як бачимо, українським дослідникам масової комунікації нема у чому сперечатися із своїм китайським колегою.

Наш висновок (який не винайдений тут вперше, але отримав чергове і досить потужне підтвердження з досвіду розвитку китайської цивілізації): закони соціальної комунікації мають універсальний характер, а їх пізнання, тлумачення та використання мають універсальне значення.

Лі Лянжун не вириває історичну главу ані з теоретичного освоєння феномену журналістики (розділ 6 «Розвиток журналістики та його основні закони») ані, з контексту сучасного розвитку ЗМІ його країни: про останнє йдеться у главі «Характеристика сучасних китайських газет» та, зокрема, у підрозділі 5 «Інтернет і нові медіа».

Однак це теж має стати темою інших наукових розвідок.

5. Висновки

Українські читачі отримали від вченого, визнаного в світі [8] нові матеріали з історії китайської масової комунікації зокрема, пражурналістського періоду.

У статті викладено зміст перекладених з китайської мови фрагментів книжки «Вступ до журналістики» професора Лі Лянжуна про пражурналістські явища, проведено порівняння виявлених ним періодів, явищ та тенденцій з подібним матеріалом з історії європейських засобів комунікації часів античності та Середньовіччя. Виявилось, що викладені положення історії китайської пражурналістики не суперечать досвіді відповідних періодів у Європі. Отже, з'явилися додаткові докази та підстави стверджувати, що відповідні періоди, явища та тенденції не притаманні окремо китайській чи європейській цивілізаціям, а мають загальноцивілізаційний характер.

Разом з тим особливості історії, менталітету, вікового укладу китайського народу та його державних утворень не могли не датися взнаки і на створенні і поширенні новин. Саме це являє собою найцікавіший матеріал для українських істориків журналістики. Професор Лі з марксистських позицій оцінює використання інформаційної та комунікаційної монополій «правлячого класу» китайських імператорських династій, однак підкреслює і вміння ватажків селянських повстань організовувати масовокомунікаційні служби на свою користь.

До наукового обігу українського журналістикознавстві у його історичній частині додано велику кількість вперше перекладених з китайської мови фактів та цитат з твору шанхайського колеги. Результатом цього має бути зростання наукового інтересу до наукових здобутків китайських учених і збагачення, у такий спосіб, вітчизняних історичних надбань на теренах журналістикознавства.

Зроблене також дозволило окреслити перспективи подальшого дослідження положень китайської історії журналістики. Книжка професора Лі Лянжуна містить багатий матеріал з наступних періодів становлення і розвитку китайських мас-медіа – капіталістичного, національно-визвольного періоду, Другої світової та громадянської воєн та періоду після 1949 р., тобто після перемоги націонал-комуністів під проводом Мао Цзедуну.

Подяка. Автор висловлює щирі подяки магістру філології Гао Мін Юе з Далянського університету іноземних мов (КНР), без чиєї допомоги ця робота не була б виконана.

References

1. Li Liangrong (2016), Introduction to Journalism, 702 p, available at: <https://www.amazon.cn/dp/B06X164Q74> (accessed: 26 March 2018)
2. Bebik, V. (2017), "Information society of China: mass media, networks, security", Mizhnarodni Vidnosyny : Seriiia "Politychni Nauky" [International Relations : Series "Political Sciences"], no. 17, available at: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3317/2996 (accessed: 26 March 2018)
3. Sergeev, G.I. (1989), From Dibau to "People's Daily": the Road to 1200 Years, Moscow, 118 p.
4. Saprykin, O.A. (2013), "Print media of the People's Republic of China: culture and education", Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia [Library Science. Document Science. Informology], no. 1, pp. 64-68, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2013_1_15 (accessed: 26 March 2018)
5. Mihajlov, S.A. (2006), *Li Dinsin', Chzhan Hjeffen and Others. Journalism of China*, SPb., 608 p.
6. Wikipedia (2018), "Printing", available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%80%D1%83%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE> (accessed: 26 March 2018)
7. Hassid, J. H. (2010), *Pressing Back: The Struggle for Control Over China's Journalists*, PhD diss. (polit. scie.), University of California, Berkeley, 120 p., available at: <https://search.proquest.com/openview/f793b51c23a50f473a9a558a8cdf5818/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y> (accessed: 26 March 2018)

Submitted 26.03.2018

Список джерел

1. Лі Лянжун. Вступ до журналістики (третє видання). Підручник за навчальним планом XXI ст. 2016. 702 с. URL : <https://www.amazon.cn/dp/B06X164Q74> (дата звернення: 26.03.2018)
2. Бебик В. Інформаційне суспільство Китаю: мас-медіа, мережі, безпека // Міжнародні відносини : Серія «Політичні науки». 2017. № 17. URL : http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3317/2996 (дата звернення: 26.03.2018)
3. Сергеев Г. И. От дибאו до «Жэньминь жибао»: путь в 1200 лет. Москва, 1989. 118 с.
4. Саприкін О. А. Преса Китайської Народної Республіки: культура й освіта // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2013. № 1. С. 64-68. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2013_1_15 (дата звернення: 26.03.2018)
5. Михайлов С. А., Ли Динсинь, Чэюан Хэфэн и др. Журналистика Китая. СПб., 2006. 608 с.
6. Друкарство // Вікіпедія URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%80%D1%83%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE> (дата звернення: 26.03.2018)
7. Hassid, Jonathan Henry (2010). *Pressing Back: The Struggle for Control Over China's Journalists*. PhD diss. (polit. sci.), University of California, Berkeley, 120 p. URL : <https://search.proquest.com/openview/f793b51c23a50f473a9a558a8cdf5818/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y> (дата звернення: 26.03.2018)

Надійшла до редколегії 26.03.2018